

Sprawa C-124/20

Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym

Data wpływu:

5 marca 2020 r.

Oznaczenie sądu odsyłającego:

Hanseatisches Oberlandesgericht Hamburg (Niemcy)

Data wydania postanowienia o wystąpieniu z wnioskiem o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym:

2 marca 2020 r.

Strona powodowa:

Bank Melli Iran, spółka akcyjna prawa irańskiego

Strona pozwana:

Telekom Deutschland GmbH

Hanseatisches Oberlandesgericht (wyższy sąd krajowy w Hamburgu, Niemcy)

[...]

P o s t a n o w i e n i e

W sprawie

BANK MELLI IRAN, spółka akcyjna prawa irańskiego, [...] Hamburg

– powód, strona wnosząca apelację w postępowaniu apelacyjnym i druga strona postępowania apelacyjnego –

[...]

przeciwko

Telekom Deutschland GmbH, [...] Bonn

– pozwana, druga strona postępowania apelacyjnego i strona wnosząca apelację w postępowaniu apelacyjnym –

[...]

[...] Hanseatisches Oberlandesgericht (wyższy sąd krajowy w Hamburgu) – 11 wydział cywilny – [...] postanowił w dniu 2 marca 2020 r., co następuje:

- I. Postępowanie zostaje zawieszono.
- II. Trybunałowi Sprawiedliwości Unii Europejskiej przedkłada się następujące pytania prejudycjalne w przedmiocie wykładni art. 5 ust. 1 rozporządzenia Rady (WE) nr 2271/96 z dnia 22 listopada 1996 r. zabezpieczającego przed skutkami eksterytorialnego stosowania ustawodawstwa przyjętego przez państwo trzecie oraz działaniami opartymi na nim lub z niego wynikającymi (Dz.U. 1996, L 309, s. 1) w brzmieniu nadanym rozporządzeniem delegowanym Komisji (UE) 2018/1100 z dnia 6 czerwca 2018 r. (Dz.U. 2018, L 199, s. 1): **[Or. 2]**
 1. Czy art. 5 ust. 1 rozporządzenia nr 2271/96 znajduje zastosowanie wyłącznie w sytuacji, w której Stany Zjednoczone Ameryki przekazują w sposób bezpośredni lub pośredni podmiotowi unijnemu w rozumieniu art. 11 tego rozporządzenia polecenia urzędowe lub sądowe, czy też dla zastosowania tego przepisu jest wystarczające, że nawet bez przekazywania takich poleceń działanie podmiotu unijnego ma na celu zastosowanie się do sankcji wtórnych?
 2. W razie opowiedzenia się przez Trybunał Sprawiedliwości za drugą z wymienionych opcji: Czy art. 5 ust. 1 rozporządzenia nr 2271/96 stoi na przeszkodzie przyjęciu interpretacji prawa krajowego, zgodnie z którą podmiot dokonujący wypowiedzenia może również wypowiedzieć ciągły stosunek zobowiązaniowy łączący go z kontrahentem, który został umieszczony przez amerykański Office of Foreign Assets Control (OFAC) na liście Specially-Designated-Nationals (SDN) – a tym samym dokonać wypowiedzenia w celu zastosowania się do sankcji nałożonych przez Stany Zjednoczone Ameryki – bez konieczności istnienia przyczyny wypowiedzenia stosunku prawnego, a zatem również bez powstania po stronie tego podmiotu obowiązku twierdzenia i dowiedzenia w procesie cywilnym, że przyczyną wypowiedzenia w żadnym przypadku nie było stosowanie się do tych sankcji?
 3. W razie udzielania przez Trybunał odpowiedzi twierdzącej na pytanie drugie: Czy wypowiedzenie umowy, które narusza art. 5 akapit pierwszy rozporządzenia nr 2271/96, należy bezwzględnie uznawać za bezskuteczne, czy też dla spełnienia celu rozporządzenia są wystarczające inne sankcje, na przykład nałożenie grzywny?
 4. W razie opowiedzenia się przez Trybunał Sprawiedliwości za pierwszą opcją przedstawioną w pytaniu trzecim: Czy w świetle, po pierwsze, art. 16 i art. 52 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej, a po

drugie, możliwości udzielenia upoważnień do odstępowania zgodnie z art. 5 akapit drugi rozporządzenia nr 2271/96 powyższe znajduje zastosowanie także wtedy, gdy w związku z utrzymaniem stosunków gospodarczych z umieszczonym na liście kontrahentem podmiotowi unijnemu grożą istotne straty gospodarcze na rynku amerykańskim (w tym przypadku 50% obrotu koncernu)?

Uzasadnienie:

Powód jest irańskim bankiem, założonym zgodnie z prawem irańskim, i prowadzi w Niemczech oddział z siedzibą w Hamburgu, zatrudniający 36 pracowników. Głównym przedmiotem działalności powoda jest obsługa handlu zagranicznego z Iranem. [Or. 3]

Pozwana jest spółką zależną Deutsche Telekom AG i jednym z największych niemieckich przedsiębiorstw świadczących usługi telekomunikacyjne. Pozwana ma siedzibę w Bonn. Koncern zatrudnia na całym świecie ponad 270 000 pracowników, w tym ponad 50 000 w Stanach Zjednoczonych, gdzie wypracowuje ok. 50% swojego obrotu.

Między stronami istnieje ramowy stosunek umowny, który umożliwia powodowi objęcie jedną umową wszystkich łączy telekomunikacyjnych jego przedsiębiorstwa w różnych miejscach w Niemczech. W ramach tego stosunku umownego powód zamówił u pozwanej wiele produktów, które następnie pozwana oddała powodowi do dyspozycji i naliczyła wynagrodzenie. Te umowy stanowią wyłączną podstawę wewnętrznych i zewnętrznych struktur komunikacyjnych powoda w Niemczech. Bez usług świadczonych przez pozwaną powód nie jest w stanie – przynajmniej obecnie – uczestniczyć w obrocie gospodarczym za pośrednictwem swojego niemieckiego oddziału.

Obroty, które pozwana wypracowuje dzięki powodowi, wynoszą niewiele ponad 2000 EUR miesięcznie. Powód zawsze terminowo i w całości realizował swoje zobowiązania płatnicze w stosunku do pozwanej.

Po wypowiedzeniu przez Stany Zjednoczone w 2018 r. porozumienia z Iranem z dnia 14 lipca 2015 r. (Joint Comprehensive Plan of Action – JCPA) i ponownym wejściu w życie pierwotnych sankcji (Iran Transactions and Sanctions Regulations – ITSR), powód został umieszczony na liście Specially Designated Nationals and Blocked Person (zwaną dalej „listą SDN”) prowadzonej przez Office of Foreign Assets Control (zwany dalej „OFAC”). Część reżimu sankcyjnego stanowią tzw. sankcje wtórne (secondary sanctions), które zabraniają podmiotom niebędącym obywatelami Stanów Zjednoczonych dokonywania jakichkolwiek transakcji z irańskimi osobami i przedsiębiorstwami umieszczonymi na liście SDN.

Ze skutkiem na dzień 5 listopada 2018 r. weszły w życie nowe amerykańskie sankcje przeciwko Iranowi, które dotyczą przede wszystkim branż finansowej, bankowej i ropy naftowej. Sankcje dotknęły powoda, który w związku z tym ze

skutkiem na dzień 12 listopada 2018 r. został zawieszony w odniesieniu do dostępu do sieci telekomunikacyjnej Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication (SWIFT), spółki spółdzielczej prawa belgijskiego.

Pismem z dnia 16 listopada 2018 r. pozwana wypowiedziała wszelkie umowy z powodem ze skutkiem natychmiastowym [...]. Pozwana przesłała również co najmniej czterem dalszym klientom powiązanych z Iranem i mającym siedzibę w Niemczech oświadczenia o wypowiedzeniu stosunków umownych datowane na ten sam dzień i mające tożsamą treść. **[Or. 4]**

Wszystkie spółki łączy to, że one również zostały umieszczone na amerykańskiej liście SDN. Łącznie pozwana wypowiedziała stosunki umowne z dziesięcioma przedsiębiorstwami mającymi związki z Iranem.

W jednym z postępowań zabezpieczających wszczętych na wniosek powoda Landgericht Hamburg (sąd krajowy w Hamburgu, Niemcy) postanowieniem z dnia 28 listopada 2018 r. [...] udzielił zabezpieczenia w ten sposób, że nałożył na pozwaną obowiązek realizowania obowiązujących umów do upływu okresu wypowiedzenia. [...]

Pismem z dnia 11 grudnia 2018 r. [...] pozwana złożyła kolejne oświadczenie o wypowiedzeniu stosunków umownych. Fragment tego pisma brzmi następująco:

„(...) pismem z dnia 16 listopada 2018 r. wypowiedzieliśmy umowy dotyczące niżej wymienionych usług ze skutkiem natychmiastowym. Z czystej ostrożności wypowiadamy je niniejszym ponadto ze skutkiem w najbliższym możliwym terminie”.

Okresy wypowiedzenia upłynęły w odniesieniu do części umów już z dniem 25 stycznia 2019 r., 10 lutego 2019 r., 13 marca 2019 r., 10 i 25 września 2019 r. i 30 stycznia 2020 r. Pozostałe umowy obowiązują jeszcze do dnia 22 sierpnia 2020 r., ewentualnie 7 stycznia 2021 r.

Przed sądem pierwszej instancji powód domagał się zobowiązania pozwanej do odblokowania wszystkich uzgodnionych umownie linii telekomunikacyjnych.

Sąd krajowy zobowiązał pozwaną do realizowania umów każdorazowo do upływu terminu wypowiedzenia, a w pozostałym zakresie oddalił powództwo. Sąd uznał, że wypowiedzenie przez pozwaną umów będących przedmiotem sporu było skuteczne i w szczególności nie naruszyło art. 5 rozporządzenia nr 2271/96.

Powód wniósł apelację od wyroku w zakresie, w jakim jego powództwo zostało oddalone. Powód podtrzymuje swoje stanowisko co do tego, że wypowiedzenie umów przez pozwaną narusza art. 5 rozporządzenia nr 2271/96 i dlatego jest bezskuteczne.

Po ogłoszeniu wyroku przez sąd krajowy pozwana, w związku z upływem okresu wypowiedzenia w dniu 10 lutego 2019 r., wyłączyła jedną ze spornych linii

telekomunikacyjnych. Wszystkie pozostałe linie pozostają obecnie aktywne.
[Or. 5]

II.

Rozstrzygnięcie sporu zależy od wykładni art. 5 ust. 1 rozporządzenia nr 2271/96 w brzmieniu nadanym rozporządzeniem 2018/1100. Przed rozstrzygnięciem o apelacji powoda należy zatem zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z wnioskiem o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym zgodnie z art. 267 ust. 1 lit. b) i art. 267 ust. 3 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej.

Strony pozostają w sporze co do skuteczności oświadczenia o wypowiedzeniu umów z dnia 11 grudnia 2018 r. [...], mocą którego pozwana chciała zakończyć swoje stosunki gospodarcze z powodem. Uprawnienie do wypowiedzenia umów, do których zastosowanie znajduje prawo niemieckie, wynika bezspornie ze stosowanych przez pozwaną ogólnych warunków dostaw.

Powód uważa, że wypowiedzenie stosunków umownych narusza art. 5 ust. 1 rozporządzenia nr 2271/96 i dlatego jest bezskuteczne. Pozwana uważa, że nie doszło do naruszenia art. 5 ust. 1 rozporządzenia nr 2271/96.

1. a) W przedmiocie pierwszego pytania prejudycjalnego:

Powód twierdzi, że pozwana wypowiedziała stosunki umowne wyłącznie z tego powodu, że nie chciała naruszyć sankcji wtórnych nałożonych przez Stany Zjednoczone. Nie wykazała jednak, że wypowiedzenie umów poprzedzały jakiegokolwiek bezpośrednie lub pośrednie polecenia urzędowe lub sądowe pochodzące ze Stanów Zjednoczonych. Oberlandesgericht Köln (wyższy sąd krajowy w Kolonii, Niemcy) w wyroku z dnia 7 lutego 2020 r. [...] zaprezentował pogląd, iż w takim przypadku art. 5 ust. 1 rozporządzenia nr 2271/96 w ogóle nie znajduje zastosowania. Sąd odsyłający nie podziela tego poglądu i uważa samo obowiązywanie sankcji wtórnych za wystarczające, ponieważ jedynie w ten sposób wynikający z art. 5 ust. 1 rozporządzenia nr 2271/96 zakaz stosowania się do takich sankcji można skutecznie wprowadzić w życie.

b) W przedmiocie drugiego pytania prejudycjalnego:

Skorzystanie z prawa do wypowiedzenia, na które powołuje się pozwana, nie jest uzależnione od istnienia przyczyny wypowiedzenia. Pozwana podnosi, że art. 5 ust. 1 rozporządzenia nr 2271/96 nie zmienia niczego w tym zakresie, ponieważ przepis ten pozostawia jej jako przedsiębiorcy swobodę co do zakończenia stosunków gospodarczych z powodem **[Or. 6]** w każdym czasie. Motywy leżące u podstaw rozwiązania umów nie mają tu znaczenia.

W tym zakresie pozwana opiera się na dokumencie Komisji pt. „Wytyczne – Pytania i odpowiedzi: przyjęcie aktualizacji statusu blokującego” z dnia 7 sierpnia 2018 r. (C/2018/5344, Dz.U. 2018, C 277 I, s. 4–10).

Wskazano tam w pkt 5:

„Czy status blokujący zobowiązuje podmioty unijne do prowadzenia działalności gospodarczej z Iranem lub Kubą? Jakie stanowisko powinny one zajmować w relacji pomiędzy wymienionym prawodawstwem eksterytorialnym a statusem blokującym?”

Podmioty unijne mogą prowadzić swoją działalność biznesową według własnego uznania zgodnie z prawem UE i obowiązującymi przepisami prawa krajowego. Oznacza to, że przysługuje im swoboda wyboru w kwestii rozpoczęcia, kontynuowania lub zakończenia działalności w Iranie lub na Kubie oraz w kwestii zaangażowania się w działalność w danym sektorze na podstawie dokonanej oceny sytuacji gospodarczej. Celem statusu blokującego jest właśnie zagwarantowanie, aby takie decyzje biznesowe pozostały w sferze wolnego wyboru, tj. aby podmioty unijne nie czuły się zmuszone do ich podejmowania ze względu na wymienione prawodawstwo eksterytorialne, którego prawo Unii nie uznaje za mające do nich zastosowanie”.

Część niemieckich sądów interpretuje tę odpowiedź zgodnie ze stanowiskiem pozwanej w ten sposób, że pozwana może w każdej chwili skorzystać z zastrzeżonego umownie prawa do wypowiedzenia umowy bez podania przyczyn. Oberlandesgericht Köln (wyższy sąd krajowy w Kolonii) wyraźnie wskazał w postanowieniu z dnia 1 października 2019 r., którym poinformował strony o swojej ocenie prawnej sprawy [...], że zakończenie umowy może nastąpić również z „przyczyn motywowanych zewnętrzną polityką Stanów Zjednoczonych”.

Sąd odsyłający uważa takie rozumienie art. 5 ust. 1 rozporządzenia nr 2271/96 za dopuszczalne w świetle odpowiedzi Komisji, zauważa jednak w tym miejscu, że w takim przypadku norma nie spełnia swojego celu. Dlatego bardziej sensowna wydaje się wykładnia, zgodnie z którą wypowiedzenie umowy, dla którego decydującą przyczyną jest stosowanie się do sankcji nałożonych przez Stany Zjednoczone, narusza art. 5 ust. 1 rozporządzenia nr 2271/96. Jeżeli natomiast czynność ta znajduje uzasadnienie czysto ekonomiczne bez konkretnego związku z sankcjami, to nie narusza art. 5 ust. 1 rozporządzenia nr 2271/96, ponieważ w innym przypadku stosunki gospodarcze z Iranem nigdy [Or. 7] nie mogłyby zostać zakończone. Ten pogląd prezentowany jest również w niemieckim piśmiennictwie [...].

Konsekwencją przyjęcia takiego poglądu byłoby, że pozwana wyjątkowo musiałaby wyjaśnić przyczyny wypowiedzenia stosunków umownych, a w każdym razie wskazać, jak również udowodnić, że decyzja o zakończeniu

umowy nie została podjęta dlatego, że w innym przypadku istniałaby obawa o negatywne skutki na rynku amerykańskim. Bez takich wyjaśnień nie można ustalić, czy wypowiedzenie stosunków umownych narusza art. 5 rozporządzenia nr 2271/96.

c) W przedmiocie trzeciego pytania prejudycjalnego:

Sąd odsyłający jest zdania, że wypowiedzenie naruszające art. 5 ust. 1 rozporządzenia nr 2271/96 jest bezskuteczne. W niemieckim prawie cywilnym sankcja ta wynikałaby z § 134 Bürgerliches Gesetzbuch (kodeksu cywilnego). Przepis ma następującą treść:

Czynność prawna, która jest sprzeczna z zakazem ustawowym, jest nieważna, chyba że ustawa stanowi inaczej.

Sąd odsyłający uważa art. 5 ust. 1 rozporządzenia nr 2271/96 za przepis ustawy ustanawiający zakaz w rozumieniu przedstawionym powyżej.

Jednakże art. 9 rozporządzenia nr 2271/96 stanowi, że każde państwo członkowskie ustala skuteczne, proporcjonalne i odstraszające sankcje, które będą nakładane w przypadku naruszenia odpowiednich przepisów tego rozporządzenia. Niemcy zakwalifikowały naruszenie art. 5 ust. 1 rozporządzenia nr 2271/96 jako wykroczenie zagrożone karą grzywny w wysokości do 500 000 EUR zgodnie z § 82 ust. 2 zdanie pierwsze Außenwirtschaftsverordnung (rozporządzenia o obrocie zagranicznym, zwanego dalej „AWV”) w związku z § 19 ust. 4 zdanie pierwsze pkt 1 i § 19 ust. 6 Außenwirtschaftsgesetz (ustawy o obrocie zagranicznym).

Z uwagi na szkody gospodarcze grożące pozwanej w razie wykluczenia z rynku amerykańskiego można by uznać za nieproporcjonalne uniemożliwienie pozwanej zakończenia stosunków umownych z powodem zamiast (jedynie) nałożenia na nią grzywny. Dodatkową okolicznością jest to, że zdaniem sądu odsyłającego rozporządzenie nie służy bezpośrednio ochronie powoda. **[Or. 8]**

d) W przedmiocie czwartego pytania prejudycjalnego:

Czwarte pytanie prejudycjalne pozostaje w związku z tym, co wskazano powyżej.

Zdaniem sądu odsyłającego zakaz stosowania się do sankcji wtórnych powoduje dylemat po stronie podmiotów unijnych takich jak pozwana, których ochronie, zgodnie z preambułą, ma służyć rozporządzenie. Jeżeli przestrzegają one prawa Unii, to grozi im wykluczenie z rynku amerykańskiego, natomiast jeżeli stosują się do sankcji, to naruszają prawo Unii. Z uwagi na faktyczną siłę przebiccia amerykańskich sankcji podmiotom unijnym grożą dlatego w tych okolicznościach istotne straty gospodarcze w razie przestrzegania prawa Unii. Koncern Telekom uzyskuje 50% swojego obrotu na rynku amerykańskim. Zdaniem sądu

odsyłającego to ryzyko nie jest wystarczająco rekompensowane roszczeniem odszkodowawczym określonym w art. 6 rozporządzenia nr 2271/96. To samo odnosi się do przewidzianej w art. 5 akapit drugi rozporządzenia nr 2271/96 możliwości udzielenia upoważnień do odstąpienia. Z uwagi na cel rozporządzenia w postaci uniemożliwienia realizacji sankcji wtórnych w stosunku do podmiotów unijnych, praktyka dotycząca upoważnień powinna być kształtowana raczej restrykcyjnie, co mogłoby przemawiać za tym, że samo zagrożenie stratami gospodarczymi nie może być tu uznane za wystarczające. W tym kontekście sąd odsyłający wyraża wątpliwości, czy w przypadku zagrożenia istotnymi stratami gospodarczymi na rynku amerykańskim generalny zakaz zakończenia relacji z partnerem handlowym (nieistotnym gospodarczo) motywowany uniknięciem tego zagrożenia jest zgodny z chronioną art. 16 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej wolnością prowadzenia działalności gospodarczej i wyrażoną w art. 52 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej zasadą proporcjonalności.

2. Znaczenie pytań prejudycjalnych dla rozstrzygnięcia sprawy w postępowaniu głównym

Udzielenie odpowiedzi na pytania prejudycjalne ma znaczenie dla rozstrzygnięcia sporu prawnego zawisłego przed sądem odsyłającym, ponieważ zależy od niej to, czy dokonane przez pozwaną wypowiedzenie umów jest skuteczne czy bezskuteczne. Dodatkowo powołany przez powoda § 7 zdanie pierwsze niemieckiego AWW nie może znaleźć zastosowania do rozstrzygnięcia sprawy. **[Or. 9]**

Paragraf 7 zdanie pierwsze AWW stanowi:

Zakazane jest składanie oświadczeń w obrocie zagranicznym, poprzez które obywatel krajowy uczestniczy w bojkocie innego państwa (oświadczenie bojkotujące).

Niezależnie od tego, czy w przypadku oświadczenia o wypowiedzeniu umowy w ogóle chodzi o oświadczenie bojkotujące w rozumieniu tego przepisu, to zdaniem sądu odsyłającego zakres stosowania owego przepisu nie wykracza poza zakres stosowania art. 5 ust. 1 rozporządzenia nr 2271/96, co oznacza, że jeżeli wypowiedzenie umów przez pozwaną jest skuteczne zgodnie z art. 5 ust. 1 rozporządzenia nr 2271/96, to nie narusza ono również § 7 zdanie pierwsze AWW.

Lauenstein
przewodniczący, Richter
am Oberlandesgericht
(sędzia wyższego sądu
krajowego)

Dr. Büßer
Richter am
Oberlandesgericht
(sędzia wyższego sądu
krajowego)

Dr. Brauer
Richter am
Oberlandesgericht
(sędzia wyższego sądu
krajowego)